

Шкляр В.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

В сучасному складному багатополлярному світі помітно тенденцію до посилення автономних форм поведінки основних суб'єктів. ЄС, США, Китай, Росія прагнуть сформувати навколо себе стабільне безпекове середовище, яке стало б уособленням колективних, чи то національних інтересів. Безпеку в даному контексті варто розглядати як стан, в якому країна (об'єднання країн) знаходить можливості задовольняти свої потреби.

Сьогодні стабільність загальноєвропейської системи безпеки значною мірою залежить від ефективної діяльності та належної взаємодії трьох ключових інституцій – НАТО, ОБСЄ та ЄС. Безумовно Північноатлантичний Альянс все ще залишається найефективнішим компонентом європейської безпеки, проте в останні роки явно помітне посилення ваги ЄС в якості самостійного та незалежного гравця на європейському безпековому просторі.

Все ж найпотужнішим спільним механізмом забезпечення безпеки Європи є НАТО. Жодна військова операція європейських країн не може відбутися без за діяння можливостей та потужностей даної організації. В контексті ролі НАТО в трансформації європейської системи безпеки варто говорити в першу чергу про відносини з Росією. Частина політичної та військової еліти Росії і досі розглядають НАТО як серйозну загрозу. Немає однозначної відповіді і в НАТО щодо реальної військової загрози з боку Росії. Крихіткість відносин засвідчили й інші події 2009р.: висилка зі штаб-квартири НАТО російських дипломатів, звинувачених у шпигунстві; висилка у відповідь дипломатів з інформаційного бюро НАТО в Москві; військові навчання НАТО в Грузії у травні, які Росія назвала «провокацією»; білорусько-російські військові навчання в Білорусі у вересні, які Міністр оборони Польщі Б.Кліх назвав «демонстрацією сили» [1]. Як показав конфлікт у Косово 1999р. (коли Росія розірвала відносини з НАТО) та конфлікт у Грузії 2008р. (коли НАТО розірвав відносини з Росією), відносини НАТО-Росія можуть бути легко зіпсовані через політичні рішення будь-якої сторони чи несподівані події [2]. Зміцнення партнерства НАТО-Росія залишається складним довгостроковим завданням.

При розгляді пропозицій Росії щодо ДЄБ основним стримуючим чинником для ЄС слугувало розуміння мотивів РФ і її міжнародний авторитет. Зрозуміло, що Росією стимулювало не стільки турбота про загальноєвропейську безпеку, скільки прагнення перехопити геостратегічну ініціативу. В новій Стратегічній концепції НАТО 2010р. підтверджується важливість співпраці з Росією, проте абсолютно нічого не сказано щодо конкретних механізмів її реалізації.

Однією з основних тенденцій сучасності є перерозподіл світового доходу. Антикризисні заходи жорсткої бюджетної економії, які були запроваджені в країнах ЄС та США, змусили ці країни скоротити свої оборонні бюджети. Якщо КНР передбачила збільшити витрати на оборону в 2011 до рівня 91,5 млрд. дол., що на 12,7% більше, ніж поперед-

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Каменецький М.С.

нього року (враховуючи передбачення експертів, що Китай занижує дані щодо витрат на оборону сферу), то сумарний військовий бюджет НАТО у 2010 знизився порівняно з 2009 на 45 млрд. дол. [1]. Якщо деяке скорочення витрат на Пентагон не сильно позначиться на оборонному потенціалі США, то заявлене прем'єр-міністром Великобританії Д. Кемероном зниження витрат на оборону на 7,5% протягом наступних чотирьох років та Німеччиною на 8,4 млрд. дол. може позначитись на перспективі країн ЄС оборонятися самостійно. Проведені організацією YouGov опитування наприкінці 2010 показали, що 59% британців не підтримують скорочення витрат на оборону, а 48% вважають його надто великим [3].

Тому варто сказати, що останнім серед членів НАТО помітна тенденція переважання національних інтересів над загальними в питаннях, що стосуються економічних витрат на забезпечення власної ж безпеки. Така ситуація не сприяє покращенню взаєморозуміння всередині НАТО, а як наслідок – виникають підозри щодо пріоритетів, які ставлять між собою держави ЄС.

Після підписання Лісабонської угоди постає реальна потреба в реформуванні автономних європейських безпекових структур. Цей процес почав відбуватися на основі створеної СЄПБО. Ця структура поєднала в собі безпекові та оборонні функції НАТО та ОБСЄ, проте без дублювання останніх [4]. СЄПБО стала складовою Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС спрямованою на захист європейських цінностей та безпеки євроспільноти від новітніх викликів, зовнішніх та внутрішніх загроз, поза межами сфер компетенції діючих в Європі міжнародних систем безпеки та колективної оборони, шляхом органічного поєднання військових та невійськових засобів.

Станом на лютий 2011 року ЄС здійснює одночасно 13 воєнних та цивільних операцій у 4 регіонах світу: на Європейському континенті (Балкани, Молдова/Україна), Близькому Сході, в Азії та Африці. Головна проблема СЄПБО залишається наявність диспропорцій у загальних військових витратах країн-членів [5]. До того ж далеко не завжди країни-члени беруть участь в СПБО пропорційно до своїх можливостей і відповідно вважають за потрібне надавати більше уваги іншим операціям під егідою НАТО. Виділення сил на проведення операцій відбувається в ініціативному порядку. Ще один факт, який підкреслює слабкість даної структури на сьогоднішній день – реалізація завдань СЄПБО передбачає залучення військових можливостей НАТО в кризових ситуаціях, водночас Північноатлантичний Альянс в разі необхідності має доступ до ресурсів безпекової політики ЄС. Проекти ЄС та НАТО дуже схожі між собою, тому більшість європейських дослідників описують партнерство між двома організаціями як «конкуруюче партнерство». Все ж СЄПБО, виходячи зі свого широкого кола завдань та функцій, являється найперспективнішою основою подальшої розбудови автономної системи безпеки Європи.

На відміну від двох вищезрозглянутих структур ОБСЄ так і не спромоглася стати вагомим гравцем на європейському безпековому просторі. Вплив цієї організації продовжує поступово знижуватися. Сьогодні ОБСЄ опікується лише питаннями функціонування демократичних інститутів. Через суттєві розбіжності в поглядах НАТО та Росії щодо важливих безпекових питань фактично не виконується Договір про звичайні сили в Європі, країни не в змозі прийняти вагомих рішень щодо подальшого розвитку загальноєвропейської системи безпеки.

Висновки: Єдину Європу оточують менш стабільні зони, які ЄС не може контролювати чи впливати на них власними силами. Вразливість економік країн ЄС від світової фінансової кризи змушує непокоїтись про витрати на забезпечення безпеки. Зрозуміло одне – жоден з розглянутих безпекових інститутів не в змозі, залишаючись незмінним, не зда-

тен забезпечити повноцінну реалізацію цілей безпеки та взаємовигідний розвиток атлантичного партнерства. Сьогодні європейську безпеку вже не можна розглядати лише в контексті відносин ЄС-США, зрушення в глобальному балансі сил, готовність інших центрів сили використовувати свою міць через політичний вплив змушують євроатлантичних партнерів напрацьовувати нові схеми в глобальному масштабі за участю інших центрів сили, все частіше саме позиції незахідних країн стають вирішальними. Тому європейська система безпеки потребує швидкого реформування на базі вже існуючих інституцій. Потрібно виробити нову модель відносин, яка б втілювала у собі військово-політичну могутність НАТО, міцну систему цінностей ЄС та демократичні засади ОБСЄ. В цьому контексті перспективною виглядає СЕПБО, проте якщо цю програму ЄС не пристосує до механізму взаємовигідної співпраці із США, майбутня європейська безпека може опинитися під загрозою.

Література

1. Armaments, Disarmament and International Security / SIPRI Yearbook 2010 . - Stockholm International Peace Research Institute. - 608 p.
2. Литвиненко О., Горбулін В. Європейська безпека: можливий шлях послабити виклики і загрози / О. Литвиненко, В. Горбулін// «Дзеркало тижня». – 2009. - №43
3. Резнікова О., Єрмолаєв А. Світова фінансово-економічна криза та міжнародна безпека: між Карлом Марксом і Адамом Смітом/ О.Резнікова, А. Єрмолаєв// «Дзеркало тижня». – 2011. - № 15
4. Кононенко К., Резнікова О. Сучасна архітектура загальноєвропейської безпеки: тенденції, виклики та перспективи [Електронний ресурс]/ К. Кононенко, О. Резнікова// Національний інститут стратегічних досліджень. - Режим доступу до статті: <http://www.niss.gov.ua/articles/360/>
5. Bernard von Plate, Peter Schmidt. Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik. – Bundeszentrale für politische Bildung.: http://www.bpb.de/die_bpb/NXB7AB,2,0,Europ%E4ische_Sicherheits_und_Verteidigungspolitik.html#art2